

Sociálna pedagogika – vývojové tendencie a súčasný stav

Jolana Hroncová

Abstrakt: V príspevku je venovaná pozornosť predhistórii, histórii a súčasnému stavu sociálnej pedagogiky u nás i v zahraničí. Sociálna pedagogika musí v súčasnosti riešiť viaceré problémy, s ktorými sa nedokázala vyrovnávať počas svojej vyše 150-ročnej histórie. Ide najmä o precizáciu jej predmetu, terminológie, ujasnenie vzťahu k iným vedám, vymedzenie prioritných súčasných problémov a profesiogramu sociálneho pedagóga.

Kľúčové slová: sociálna pedagogika, sociálna práca, socializácia, prevencia, prostredie, výchova

Abstract: The paper focuses on presenting the line of development and description of the current state of social education in Slovakia and abroad. In spite of that social education has a 150 years old history there is neither consensus on its definition nor its relationships to other disciplines is outlined. This is because there is a wide range of problems that social education is focused on, which resulted in a number of approaches to its definition. Therefore, it is an urgent need to identify the borders of this discipline, to elaborate its terminology, to identify relationships to other disciplines, and to set priorities in solving of current problems. Another issue is to develop a profesiogram of the social educator.

Key words: social pedagogy, social work, socialization, prevention, environment, education

Transformačné procesy v Slovenskej republike si vyžiadali aj „renesanciu“ pomáhajúcich profesií, medzi ktoré patria aj sociálna pedagogika a sociálna práca, ktorým sa v predchádzajúcom období nevenovala dostatočná pozornosť. V postkomunistických krajinách včítane Slovenska patria medzi dynamicky sa rozvíjajúce odbory, čo vyvoláva potrebu venovať zvýšenú pozornosť rozvoju týchto disciplín tak v teoretickej ako i praktickej rovine. Sociálna pedagogika v Slovenskej republike nie je ešte stále dostatočne známou pedagogickou vedou, ani študijným odborom nielen v pedagogickej verejnosti, ale ani v decíznej sfére, a v ostatných oblastiach ešte menej. Pri uplatnení v praxi vyvoláva ešte viac otáznikov profesia sociálneho pedagóga. Vzhľadom ku skutočnosti, že v nemecky hovoriacich krajinách má sociálna pedagogika dlhšiu tradíciu i lepšiu súčasnú pozíciu, je potrebné aj v našich

podmienkach venovať viac pozornosti sociálnej pedagogike v teoretickom rozpracovaní a dostávať ju tak aj do povedomia praxe.

Predhistória sociálnej pedagogiky vychádza zo sociálno-výchovnej starostlivosti (štátnej alebo súkromnej) zameranej na zabraňovanie a odstraňovanie morálno-duchovného úpadku u detí a mládeže, ktorá bola náhradou rodinných a príbuzenských výchovných služieb (Schilling, 1999).

Za skutočného zakladateľa sociálnej pedagogiky je podľa viacerých autorov (Schilling, 1999; Wroczyński, 1968 a iní) považovaný švajčiarsky pedagóg J. H. Pestalozzi (1746–1827), aj keď on sám pojem sociálna pedagogika nepoužíval a v období konštituovania sociálnej pedagogiky už nežil. Podľa Wroczyńského Pestalozzi svojimi teoretickými prácami („Linhart a Gertrúda“, „Ako Gertrúda učí svoje deti“) a praktickou výchovnou činnosťou v Ústave pre výchovu chudobných detí v Neuhofoe a tiež v útulku pre osirelé deti v Stanzi položil základy pedagogiky sociálnej starostlivosti ako súčasť sociálnej pedagogiky. Vo svojich dielach Pestalozzi formuloval základné tézy, ktoré neskôr rozvinula sociálna pedagogika: 1. tézu o výchovnej úlohe prostredia a 2. tézu o potrebe zámerných činností pri utváraní kladných vývinových podnetov v prostredí, ktoré sú zhodné s cieľmi zámernej výchovnej práce (Wroczyński, 1968, s. 48). Významnú úlohu pri formovaní koncepcie sociálnej pedagogiky zohrávali aj názory a praktická sociálno-výchovná činnosť Roberta Owena, Fridricha Fröbela, Charlesa Lochy a iných predstaviteľov sociálno-výchovnej starostlivosti.

Historické inštitucionálne korene sociálnej pedagogiky vidí Schilling (1999, s. 53) v týchto ustanovizniach praktickej sociálno-výchovnej starostlivosti:

- starostlivosť o opustené deti a siroty (12.–13. st.);
- školy pre chudobných (14.–16. st.);
- sirotince a polepšovne (17.–18. st.);
- polepšovne a materské školy (18.–19. st.);
- sociálna starostlivosť – sociálna pomoc deťom a mládeži v novoveku (20. st.).

História sociálnej pedagogiky sa začala odvíjať v Nemecku v polovici 19. storočia. Sociálna pedagogika vznikla nesporne pod silným vplyvom sociológie, ale aj filozofie a iných vied ako reakcia na individuálnu pedagogiku a herbartizmus. Názov vznikol spojením slov „sociálny“ a „pedagogika“, čo poukazuje na spájanie sociálnych a výchovných aspektov. Mnohoznačnosť pojmu „sociálny“, v minulosti i v súčasnosti, vo veľkej miere však sťažilo aj vymedzovanie samotného predmetu sociálnej pedagogiky nielen pri jej vzniku, ale aj v jej ďalšom vývine v nasledujúcom období. Podľa Schillinga (1999, s. 192–194) „doteraz pojem sociálny leží v nemeckom jazyku v tem-

note“. Pojem „sociálny“ je obvykle chápaný v troch rovinách (Krebs, 1997, s. 16):

- v najširšom slova zmysle ako spoločenský;
- v užšom slovo sociálny ako smerujúci k zdokonaľovaniu životných podmienok ľudí;
- v najširšom slova zmysle, skôr v smere kuratívnom, v zmysle riešenia nepriaznivých alebo núdzových sociálnych situácií. Odpoveď na otázku, ktorý z týchto aspektov akcentovala sociálna pedagogika najviac, nie je vôbec jednoznačná.

Pojem „sociálna pedagogika“ zaviedol podľa Schillinga (1999, s. 109) Karel Mager v roku 1848. Iní autori (napr. Galla, 1967; Wroczyński, 1968, Klapilová, 1996; Kraus, 2001) uvádzajú ako autora pojmu A. Diesterwega, ktorý uvádza názov „sociálna pedagogika“ vo svojom diele Rukovät vzdelania pre nemeckých učiteľov. Vo štvrtom vydaní tejto knihy, ktoré vyšlo v roku 1850, sa nachádza časť s názvom „Spisy o sociálnej pedagogike“. Bližšie však sociálnu pedagogiku Diesterweg nedefinuje. Skutočnosť, že použil spojenie „Social-pädagogik“, zreteľne ukazuje na spojenie sociálnych a výchovných úloh (Štverák, 1983). K. Mager a A. Diesterweg sú považovaní za predstaviteľov tzv. praktického smeru sociálnej pedagogiky, atribútom ktorého bola silná orientácia na prax a spájanie sociálno-výchovných aspektov pri riešení existujúcich sociálnych problémov. Podľa Marburgerovej (1979) bola sociálna pedagogika pri svojom vzniku v značnej miere reakciou na sociálno-politickú situáciu v Nemecku v druhej polovici 19. storočia a rozvíjala sa pod vplyvom nemeckého sociálnodemokratického hnutia. Revolúcia ovplyvnila podľa nej vznik a rozvoj sociálnej pedagogiky, ktorá mala napomáhať v boji so „sociálnym nebezpečenstvom“. V tejto súvislosti uvádza myšlienku A. Diesterwega, ktorú napísal v roku 1850: „Velké nebezpečenstvo je v narastajúcej zberbe v mestách. Táto zberba sa rozmáha v štáte bez všeobecného vzdelania, kde sa nestarajú o duchovnú a mravnú zaostalosť mládeže. Je základnou požiadavkou zabrániť tomu.“ (Marburger, 1979, s. 40). Sociálna pedagogika, ale aj výchova a vzdelávanie všeobecne, mali prispievať k znižovaniu spoločenských rozporov a zjednocovaniu spoločnosti, v čom nesporne vidieť vplyv pozitivistickej sociológie zdôrazňujúcej adaptačnú funkciu výchovy a stabilizáciu spoločnosti v 19. storočí.

Zakladateľ teoretického smeru sociálnej pedagogiky Paul Natorp (1854 až 1924) rozvíjal sociálnu pedagogiku pod silným vplyvom filozofie I. Kanta, evolučných myšlienok H. Spencera, ale aj J. H. Pestalozziho. Jeho sociálna pedagogika je označovaná ako „normatívna“, pretože v nej venoval ťažiskovú pozornosť otázkam cieľov výchovy, ktoré odvodzoval podľa Kanta z cieľov spoločenského vývoja. Je autorom prvých teoretických spisov o sociálnej

pedagogike, ku ktorým patria: spis „Náboženstvo vnútri hraníc humanity“ s podtitulom „Kapitola k základu sociálnej pedagogiky“, ktorý vyšiel v roku 1894, a najmä dielo Sociálna pedagogika (Socialpädagogik) z roku 1898, v ktorom objasnil podstatu a ciele sociálnej pedagogiky ako teoretickej vedy (Marburger, 1979, s. 26). V týchto dielach Natorp vychádza zo základných sociologických téz, zdôrazňujúcich spoločenskú podstatu výchovy i vývinu človeka, pričom vystupuje proti individuálnej pedagogike, zdôrazňujúcej jedinečnosť individua slovami: „Človek bude človekom iba v spoločnosti. Človek ako individuum existuje iba abstraktne ako atóm vo fyzike. Človek bez spoločnosti nie je človekom“ (Natorp, 1974, s. 90). Taktiež aj spoločnosť závisí od človeka. Individuum a spoločnosť sú navzájom späté. Podobne je to s výchovou. Výchova a vzdelávanie nemôže existovať bez spoločnosti: „Všetky vzdelávacie a výchovné činnosti sa uskutočňujú na pôde spoločnosti“ (Natorp, 1927, s. 24). Podľa Natorpa (1908, s. 31) „Celý ľudský obsah vzdelávania pochádza zo spoločnosti. Ľudská spoločnosť sa rozvíja predovšetkým vzdelávaním jej členov cez primeranú výchovu individua“. Hlavnou úlohou a cieľom sociálnej pedagogiky je poskytnutie vzdelania každému podľa miery jeho schopností, všetkým vrstvám národa. V spise „Demokracia vzdelávania“ žiadal zrušenie triednych rozdielov vo vzdelávaní, spoločné vzdelanie malo prispievať k znižovaniu sociálneho napätia v spoločnosti.

Na filozoficko-sociologickom základe rozvíjal myšlienky sociálnej pedagogiky aj ďalší predstaviteľ nemeckej sociálnej pedagogiky Paul Barth (1858 až 1922) v diele „Dejiny sociálno-pedagogických myšlienok“ (Geschichte der sozialpädagogischen Ideen. Berlín, 1920), v ktorom rozvíjal zásady spoločenskej výchovy zameranej na formovanie vôle a rozumu (In: Wroczyński, R., 1968, s. 53).

Sociálno-pedagogické myšlienky v 19. storočí rozvíjal ešte pred Natorpom aj významný český pedagóg G. A. Lindner (1828–1887) v diele „Pedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním“ (vyšlo v Prahe v roku 1888). Podľa Lindnera pedagogika nemôže vychádzať z predstavy jedinca, pretože on je iba súčasťou spoločenského celku a preto musí využívať služby sociológie. Lindner vo svojom diele zdôrazňuje nielen spoločenský charakter výchovy, ale tiež jej zameranosť na budúci spoločenský vývoj.

Vzájomnú spätosť človeka so spoločnosťou zdôrazňoval aj predstaviteľ empirického smeru sociálnej pedagogiky Paul Bergemann (1862–1946), ktorý odmietal deduktívne stanovovanie cieľov výchovy typické pre Natorpa a Bartha a žiadal podložiť ciele a normy výchovy „empirickým základom“. Tiež zdôrazňoval myšlienku, že „Človek je bez spoločnosti ako mlyn bez vody. Je časťou, členom spoločnosti“ (Bergemann, 1900, s. 516). Bergemann obrátil pozornosť sociálnej pedagogiky na vzťah výchovy a sociálneho prostredia a zdôrazňoval jej profylaktický rozmer. Požadoval verejnú spo-

čenskú kontrolu činnosti rodiny, aby sa predišlo nesprávnemu vývoju detí v dysfunkčných rodinách. Pozornosť venoval aj problémom mimoškolskej výchovy detí a mládeže ako faktorom prevencie sociálnopatologických javov, čo zdôrazňuje aj súčasná sociálna pedagogika.

Sociálna pedagogika praktického smeru vznikla v roku 1848 (Mager, resp. v roku 1850 Diesterweg) a má vyše 150 ročnú históriu. Ani celé 20. storočie označované ako „storočie sociálnej pedagogiky“ nedokázalo dať adekvátnu odpoveď na otázku: „Čo je predmetom sociálnej pedagogiky?“. Táto neujasnenosť pretrváva aj v súčasnosti. Jednou z príčin je aj vyššie uvádzaná nejednoznačnosť pojmu sociálny, ale najmä skutočnosť, že sociálna pedagogika vo svojej vyše 150 ročnej histórii venovala pozornosť širokému okruhu sociálno-výchovných problémov, ktoré sa pokúšala riešiť. Tieto problémy boli rôznorodé, špecifické a diferencované v jednotlivých obdobiach i v jednotlivých krajinách, čo sa prejavilo vo vzniku rôznych názorových prúdov a prístupov pri vymedzovaní jej predmetu. Uvedieme aspoň niektoré:

- Sociálna pedagogika ako poskytovanie praktickej sociálno-výchovnej starostlivosti, zameranej na riešenie sociálnych problémov v spoločnosti (A. Diesterweg, J. H. Pestalozzi, R. Owen, S. Tešedík).
- Sociálna pedagogika ako teoretická veda, ktorá skúma spoločenské ciele výchovy a zdôrazňuje sociálnu determináciu výchovy a vývinu a vývinu človeka (P. Natorp, P. Barth, K. Mollenhauer).
- Sociálna pedagogika ako veda, ktorá skúma vzťah výchovy a sociálneho prostredia, včítane pedagogiky sociálnej starostlivosti a mimoškolskej výchovy (P. Bergemann, H. Radlinská, R. Wroczyński, H. Nohl, M. Přadka).
- Sociálna pedagogika ako odpoveď na problémy modernej spoločnosti (H. Marburger, J. Schilling, P. Ondrejko).
- Sociálna pedagogika ako veda o sociálnych aspektoch výchovy (O. Baláž, B. Kraus, J. Hroncová).
- Sociálna pedagogika ako terciárna výchovná inštitúcia, jadrom ktorej je sociálna pomoc deťom a mládeži (J. Schilling).
- Sociálna pedagogika ako veda, ktorá sa zaoberá odchýlkami sociálneho správania (N. Hupertz, E. Schinzler, P. Gabura, ale tiež P. Ondrejko a iní).
- Sociálna pedagogika ako veda, ktorá skúma otázky právneho nároku človeka na výchovu a vzdelávanie (J. Lukas, I. Jaccobi-Schmitz, L. J. Mess).
- Sociálna pedagogika ako aplikácia konkrétnej sociálnej etiky a rozvíjania sociálnej výchovy a prosociálneho správania (Š. Strieženec).
- Sociálna pedagogika ako pomoc všetkým vekovým kategóriám, s osobitným akcentom na pomoc deťom a mládeži (J. Schilling).

- Sociálna pedagogika ako sociálno-výchovná činnosť s dôrazom na preventívnu činnosť a intervenciu do socializačných procesov u detí a mládeže (P. Ondrejkoivič, J. Hroncová, Z. Bakošová).

Vývoj sociálnej pedagogiky v európskom kontexte bol v 20. storočí značne diferencovaný a nerovnomerný. Kým v Nemecku, Rakúsku, Švajčiarsku a Poľsku sa sociálna pedagogika rozvíjala pomerne intenzívne v Československu stagnovala. Ani v Čechách, ani na Slovensku do 60-tych rokov nevzniklo žiadne ucelené dielo zo sociálnej pedagogiky. Sociálnopedagogicky boli zčasti orientovaní v Čechách i na Slovensku najmä niektorí sociológovia, napr. A. I. Bláha, J. Král, O. Chlup a na Slovensku J. Čečetka a A. Jurovský. Oživenie záujmu o sociálnu pedagogiku nastalo v 60. rokoch 20. st., kedy bola na Slovensku preložená z poľštiny a vydaná kniha R. Wroczyńskiego Sociálna pedagogika (1968), ktorá bola základnou učebnicou sociálnej pedagogiky na vysokých školách a ovplyvnila aj smerovanie sociálnej pedagogiky na Slovensku, ale aj v Čechách.

Rozvíjaniu sociálnej pedagogiky na Slovensku pred rokom 1989 sa intenzívne venoval najmä prof. Ondrej Baláž so svojimi spolupracovníkmi v Ústave experimentálnej pedagogiky SAV v Bratislave. Vymedzeniu predmetu a zaradeniu sociálnej pedagogiky do systému pedagogických vied sa Baláž venoval najmä v práci Sociálne aspekty výchovy (1981) a vo viacerých vedeckých štúdiách v časopise Jednotná škola a neskôr Pedagogická revue. V transformačnom období nastal na Slovensku prudký rozvoj „pomáhajúcich profesií“, medzi ktoré patria aj sociálna pedagogika a sociálna práca. Najvýznamnejším predstaviteľom sociálnej pedagogiky na Slovensku je naďalej prof. O. Baláž, ktorý sa venuje zásadným otázkam sociálnej pedagogiky, najmä vymedzovaniu jej predmetu, vzťahu k iným vedám a pod. Baláž (1991, s. 610) chápe sociálnu pedagogiku ako „vedu o sociálnych aspektoch výchovy“. Podľa neho „sociálna pedagogika je pedagogická disciplína, ktorá na základe exaktných poznatkov rieši vzťahy výchovy a spoločnosti (sociálneho prostredia), podieľa sa na vymedzovaní cieľov výchovy, skúma výchovné aspekty socializačných procesov a prispieva k utváraniu a rozvoju osobnosti vo výchovno-vzdelávacom procese v rodine, škole a vo voľnom čase, ďalej v záujmovej a pracovnej činnosti“.

Ondrejkoivič (2000, s. 189) pri vymedzovaní predmetu sociálnej pedagogiky poukazuje na blízky vzťah sociálnej pedagogiky a sociálnej práce slovami: „sociálnu pedagogiku možno chápať ako vedu o výchove, ktorá sa uplatňuje v sociálnej práci a v ktorej tvorí podstatnú časť jej aktivít. V tom zmysle je i teóriou sociálnej práce. Opiera sa o poznanie procesu socializácie (predovšetkým detí a mládeže), skúma a realizuje možnosti intervencie do tohto procesu, najmä pokiaľ ide o ohrozené a sociálne znevýhodnené sku-

piny detí, mládeže i dospelých. Súčasne je i realizáciou politiky výchovy a vzdelávania, ktorú uskutočňuje v špeciálnych výchovnovzdelávacích zariadeniach“.

Z. Bakošová sa prikláňa k chápaniu sociálnej pedagogiky ako sociálnej pomoci a do jej predmetu zahŕňa aj problematiku sociálnopatologických javov, rómsku problematiku, problematiku sociálne i mravne narušených detí a mládeže a iné problémy. Osobitný dôraz kladie na „preventívny rozmer“ sociálnej pedagogiky. (Bakošová, 1994)

Významný predstaviteľ českej sociálnej pedagogiky Kraus (2001, s. 12) vo vymedzovaní predmetu sociálnej pedagogiky zdôrazňuje jej transdisciplinárnosť a prikláňa sa k širšiemu chápaniu sociálnej pedagogiky, podľa ktorého „se tato disciplína zaměřuje nejen na problémy patologického charakteru, marginálních skupin, částí populace ohrožených ve svém rozvoji a potencionálně deviantně jednajících, ale především na celou populaci ve smyslu vytváření souladu mezi potřebami jedince a společnosti, na utváření optimálního způsobu života v dané společnosti“.

Na základe vyššie uvedených prístupov možno vyvodit záver, že „predmetom sociálnej pedagogiky ako špeciálnej pedagogickej vedy sú sociálne aspekty výchovy a vývinu osobnosti. Zameriava sa na ‚tretiu oblasť výchovy‘, v rámci ktorej intervenuje do procesov socializácie najmä u ohrozených a sociálne znevýhodnených skupín detí a mládeže, ale aj dospelých. Napomáha rodine a škole riešiť krízové situácie a predchádzať vzniku dysfunkčných procesov. Jej cieľom je výchova k svojpomoci, obnovenie normality človeka a snaha o zlepšenie spoločenských podmienok, v ktorých žije.“ (Hroncová, Hudecová a Matulayová, 2001, s. 36)

Sociálna pedagogika prežíva v transformačnom období v postkomunistických krajinách svoju renesanciu, no stále zápasí s viacerými problémami, ktoré musí nevyhnutne riešiť. Veľmi výstižne ich špecifikoval Kraus (2001, s. 15) v knihe „Člověk, výchova, prostředí“. Ide predovšetkým o riešenie týchto úloh:

- precíznejšie vymedzenie predmetu sociálnej pedagogiky a základnej terminológie;
- objasnenie jej vzťahu k iným vedám a najmä k sociálnej práci a sociálnej andragogike (na čo upozorňuje napr. Krystoň, 2003, s. 20);
- vymedziť prioritné problémy, ktorým bude v podmienkach euroregiónu i globálnej spoločnosti venovať pozornosť;
- spracovať profesiogram sociálneho pedagóga a vyvíjať snahu o rozšírenie možností jeho uplatnenia v praxi, napríklad v prevencii sociálnopatologických javov detí a mládeže, na čo poukazuje aj Emmerová (2003, s. 55, 56).

Úlohu, ktorými sa sociálna pedagogika musí zaoberať je mnoho a nemožno ich riešiť naraz. Vstupom našej krajiny do Európskej únie sa viac zvyrazňuje nevyhnutnosť rozvoja pomáhajúcich profesií, napr. pri riešení rómskeho problému, nárastu sociálnopatologických javov u detí a mládeže, problémov súvisiacich s krízou rodiny a pod. Aj v oblasti teórie a praxe sociálnej pedagogiky vyvstávajú v budúcom období neustále nové úlohy, ktoré je potrebné v jej rámci riešiť.

Literatúra

- BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika (Vybrané kapitoly)*. Bratislava: UK, 1994. ISBN 80-223-0817-X.
- BALÁŽ, O. Sociálna pedagogika – problémy a perspektívy. *Pedagogická revue* 1991, roč. 43, č. 8.
- BERGEMANN, P. *Soziale Pädagogik auf erfahrungswissenschaftlicher Grundlage mit Hilfe der Induktiven Methode als Universalistische oder Kultur Pädagogik*. Gera, 1900.
- EMMEROVÁ, I. Sociálny pedagóg a prevencia drogových závislostí na základnej škole. In *Acta Universtitatis Matthaei Belii*. Sv. 7. Banská Bystrica: PF UMB, 2003, s. 51–58. ISBN 80-8055-873-6.
- GALLA, K. *Úvod do sociológie výchovy*. Praha: SPN, 1967.
- HRONCOVÁ, J., HUDECOVÁ, A., MATULAYOVÁ, T. *Sociálna pedagogika a sociálna práca*. Banská Bystrica: PF UMB, 2001. ISBN 80-8055-476-5.
- KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: UP, 1996. ISBN 80-67-669-8.
- KRAUS, B. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- KREBS, V., a kol. *Sociální politika*. Praha: Codex, 1997. ISBN 80-85963-33-7.
- KRYSTOŇ, M., SABELOVÁ, G. *Úvod do andragogiky a psychologie dospělých*. Banská Bystrica: PF UMB, 2003. ISBN 80-8055-851-5.
- MARBURGER, H. *Entwicklung und Konzepte der Sozialpädagogik*. München: Juventa Verlag, 1979. ISBN 3-7799-0547-7.
- NATORP, P. *Religion innerhalb der Grenzen der Humanität*. Tübingen, 1908.
- NATORP, P. *Allgemeine Pädagogik in Leitsätzen zu akademischen Vorlesungen*. 3. Aufl. Marburg, 1927.
- NATORP, P. *Sozialpädagogik*. 7. Aufl. Paderhorn, 1974.
- ONDREJKOVIČ, P. Príspevok k otázkam vzťahov sociálnej pedagogiky a sociálnej práce. *Pedagogika* 2000, roč. 50, s. 181–191. ISSN 3330-3815.
- SCHILLING, J. *Sociálna práca. Hlavné smery vývoja sociálnej pedagogiky a sociálnej práce*. Trnava: TU, 1999. ISBN 80-88908-54-X.
- ŠTVERÁK, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha: SPN, 1983.
- WROCZYŃSKI, R. *Sociálna pedagogika*. Bratislava: SPN, 1968.

HRONCOVÁ, J. Sociálna pedagogika – vývojové tendencie a súčasný stav. *Pedagogická orientace* 2005, č. 2, s. 106–113. ISSN 1211-4669.

Adresa autorky: Prof. PhDr. Jolana Hroncová, PhD., Pedagogická fakulta UMB, Katedra pedagogiky, Ružová 13, 974 01 Banská Bystrica, jhroncova@pdf.umb.sk